

УДК 336.7
JEL Classification: G20; E62; F36; O16
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-10-356-363>

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ ТА СОЦІАЛЬНА СТАБІЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТУРБУЛЕНТНОСТЕЙ

© 2024 БУРЯЧЕНКО А. Є., СЛУЖЕНКО А. Ю.

УДК 336.7
JEL Classification: G20; E62; F36; O16

Буряченко А. Є., Служенко А. Ю. Фінансова інклюзія та соціальна стабільність в Україні в умовах глобальних турбулентностей

У статті досліджується актуальне питання фінансової інклюзії в Україні та її впливу на соціальну стабільність в умовах глобальних турбулентностей. Проаналізовано динаміку ключових показників фінансової інклюзії в Україні та інших країнах світу у період з 2014 по 2021 рр. Зокрема, в дослідженні приділено увагу доступності фінансових рахунків, що є фундаментальним показником рівня інклюзії. Виявлено суттєве зростання цього показника в Україні. В дослідженні визначено основні чинники, які стримують поступ фінансової інклюзії в Україні порівняно з економічно розвиненими країнами. До таких чинників належать: низький рівень довіри суспільства до фінансових установ, низький рівень фінансової грамотності, обмежена доступність у сільській місцевості, висока вартість послуг тощо. У статті обґрунтовано першочергову важливість сприяння фінансовій інклюзії як засобу подолання бідності та зменшення надмірної соціальної нерівності, особливо в кризових обставинах. Розглянуто позитивний досвід Бангладеш у використанні мікрофінансування задля зменшення рівня бідності у сільській місцевості. На основі проведеного аналізу встановлено тісні взаємозв'язки між фінансовою інклюзією та спроможністю розвитку малих і середніх підприємств (МСП) в Україні. Виявлено ключові бар'єри, з якими стикаються вітчизняні МСП у доступі до фінансування. Дослідження формулює стратегічні напрями вдосконалення державної політики, спрямованої на стимулювання фінансової інклюзії в Україні, а саме: підвищення фінансової грамотності населення та оптимізація регуляторних умов для фінансового сектора. Автори роблять висновок, що в умовах багатовимірної кризи поступ фінансової інклюзії стає критично важливим для зміцнення соціально-економічної стійкості України. Загалом, стаття демонструє значну наукову новизну та аналітичну глибину, досліджуючи питання, що має неабияку актуальність для України – як покращення фінансової інклюзії може сприяти соціальній стабільності в часи масштабних глобальних викликів. Використано широкий набір емпіричних даних з авторитетних джерел, включно зі Світового банком, для оцінки динаміки ключових показників фінансової інклюзії в різних країнах у 2014–2021 роках. Комплексний порівняльний аналіз демонструє позитивну динаміку щодо базового показника поширеності фінансових рахунків (financial account penetration) в Україні, а також вказує на перешкоди щодо подальшого поступу порівняно із країнами з розвинутою економікою. Також у дослідженні представлено актуальну інформацію щодо потенціалу розширення фінансової інклюзії в Україні задля сприяння зменшенню бідності та нерівності, що є нагальним з огляду на труднощі сьогодення. Успіх мікрофінансування у боротьбі з бідністю сільських жителів Бангладеш є прикладом, який варто взяти до уваги. Зв'язок між фінансовою інклюзією та потенціалом розвитку МСП є ще одним важливим аспектом дослідження, оскільки активне зростання малого бізнесу сприяє економічному динамізму та стабільності суспільства. Надано рекомендації щодо підвищення фінансової грамотності українців та оптимізації регуляторних умов у фінансовому секторі, які є обґрунтованими в умовах турбулентностей, що вимагає невідкладного зміцнення економічної стійкості, а також соціальної згуртованості. Стаття репрезентує значну аналітичну роботу щодо надзвичайно актуального виклику державної політики із використання фінансової інклюзії для забезпечення стабільності та процвітання України в період глобальних випробувань. Широкий спектр досліджених показників, порівняльний аналіз регіональних та міжнародних тенденцій, оцінка бар'єрів і шляхів вирішення, звернення до питань зменшення рівня бідності, а також підтримки МСП надають дослідженню значної цінності. Запропоновано модель, яка використовує аналіз фінансової інклюзії для формування стратегій зміцнення добробуту та незалежності України в майбутньому.

Ключові слова: фінансова інклюзія, соціальна стабільність, фінансові послуги, економічна ситуація, фінансовий сектор, рівень бідності, малий і середній бізнес, фінансова грамотність, державне регулювання.

Рис.: 2. Бібл.: 11.

Буряченко Андрій Євгенович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів імені В. М. Федосова, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: buriachenko.andrii@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7354-7491>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/K-2085-2018>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56996123200>

Служенко Андрій Юрійович – магістрант, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: andrii.sluzhenko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-6402-5110>

UDC 336.7
JEL Classification: G20; E62; F36; O16

Buriachenko A. Ye., Sluzhenko A. Yu. Financial Inclusion and Social Stability in Ukraine in the Context of Global Turbulence

The article examines the critical issue of financial inclusion in Ukraine and its impact on social stability under the conditions of global turbulence. The author analyzes the dynamics of key indicators of financial inclusion in Ukraine and other countries over the period 2014–2021. In particular, the study focuses on the accessibility of financial accounts, which is a fundamental metric of inclusion levels. A significant growth of this indicator in Ukraine has been revealed. The research identifies the core factors constraining the progress of financial inclusion in Ukraine compared to more economically advanced nations. Among them are: low public trust towards financial institutions, poor financial literacy, constrained access in rural areas, high costs of services, etc. The paper sub-

stantiates the paramount importance of furthering financial inclusion as a vehicle for poverty alleviation and reduction of excessive social inequality, especially under crisis circumstances. The positive experience of Bangladesh in utilizing microfinance for rural poverty reduction has been reviewed. The analysis establishes close interlinkages between the financial inclusion and development capacity of small and medium enterprises (SMEs) in Ukraine. Key barriers faced by domestic SMEs in accessing finance have been detected. The study formulates strategic directions for improving public policies aimed at stimulating financial inclusion in Ukraine. Namely, enhancing financial literacy of the population and optimizing regulatory conditions for the financial sector. The author concludes that in the environment of a multidimensional crisis, advancing financial inclusion becomes critical for strengthening the socioeconomic resilience of Ukraine. Overall, the paper demonstrates significant novelty and analytical depth examining a very topical issue for Ukraine – how improved financial inclusion can empower social stability in times of sweeping global challenges. The research applies a broad set of empirical data from reputable sources including World Bank to gauge dynamics of key financial inclusion metrics across countries over 2014-2021. Comprehensive benchmarking reveals a positive trajectory in Ukraine regarding the foundational indicator of financial account penetration, while also identifying obstacles for further progress compared to advanced economies. Timely insights have been generated regarding the potential of widened financial inclusion in Ukraine to help lessen poverty and inequality – matters of pressing concern given current hardships. Reference to microfinance success in alleviating Bangladeshi rural poverty supplies an instructive example. The linkage between financial inclusion and SME development capacity constitutes another salient issue explored by the study, since vibrant small business growth enables economic dynamism and societal stability. The policy recommendations put forward on raising Ukrainians' financial literacy and optimizing settings for the finance sector appear well-justified amid turbulent conditions demanding urgent economic resilience and social cohesion. In summary, the paper undertakes significant analytical work around the extremely topical public policy challenge of utilizing financial inclusion to empower Ukraine's stability and prosperity during a period of global trials. The breadth of indicators examined, benchmarking against regional and international patterns, assessment of barriers and solutions, as well as application for poverty alleviation and SME assistance lend the study pronounced value. It provides a model for leveraging financial inclusion analysis to inform strategies for fortifying Ukraine's welfare and independence going forward.

Keywords: financial inclusion, social stability, financial services, economic situation, financial sector, poverty level, small and medium-sized businesses, financial literacy, government regulation.

Fig.: 2. **Bibl.:** 11.

Buriachenko Andrii Ye. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of the Department of Finance named after V. M. Fedosov, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Beresteiskyi Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: buriachenko.andrii@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7354-7491>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/K-2085-2018>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56996123200>

Sluzhenko Andrii Yu. – Master's Student, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Beresteiskyi Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: andrii.sluzhenko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-6402-5110>

У сучасних умовах в Україні спостерігається вплив глибоких глобальних турбулентностей, які обумовлені рядом чинників, пов'язаних з економічними, політичними та соціокультурними дисбалансами. Одним із критичних аспектів, які вимагають надзвичайної уваги та дослідження, є питання фінансової інклюзії та її вплив на соціальну стабільність у країні.

Фінансова інклюзія являє собою процес, що забезпечує доступ різних верств населення до різноманітних фінансових послуг незалежно від їх соціального та економічного статусу з метою задоволення основних потреб та досягнення власних цілей.

У контексті економічного розвитку фінансова інклюзія має ключове значення, оскільки сприяє підвищенню продуктивності праці, поліпшенню рівня життя та зменшенню рівня бідності.

Важливим є визначення реального впливу фінансової інклюзії на економічний та соціальний розвиток України в умовах геополітичних та економічних невпевненостей.

Окрім того, вкрай важливо дослідити роль державних та міжнародних інституцій у формуванні та підтримці механізмів фінансової інклюзії, а також ідентифікувати принципові фактори, що

обмежують чи сприяють впровадженню ефективних практик в цій сфері.

Дослідження такого роду є критично важливим не лише для наукового співтовариства, але й для формування ефективної публічної політики та стратегій в Україні, спрямованих на забезпечення сталого соціального розвитку та економічної стійкості в умовах глобальних нестабільностей.

Розвиток, функціонування та основні проблеми фінансової інклюзії досліджувалися у працях таких учених, як: О. М. Пахненко, О. Є. Верней, Д. М. Гладких, Н. В. Захарченко та ін. Але, незважаючи на зростаючу увагу до проблеми фінансової інклюзії на загальнонаціональному та міжнародному рівні, дослідження з урахуванням особливого контексту України є недостатніми та вимагають більш докладного аналізу.

Незважаючи на значну увагу науковців до проблематики фінансової інклюзії, низка аспектів залишається недостатньо дослідженою, особливо в контексті сучасних викликів, що постали перед Україною. Зокрема, потребує поглибленого вивчення вплив глобальних турбулентностей на рівень фінансової інклюзії в Україні та її роль у забезпеченні соціальної стабільності в кризових умовах.

Недостатньо висвітленим залишається питання взаємозв'язку між фінансовою інклюдією та розвитком малого і середнього бізнесу в Україні, зокрема в аспекті подолання перешкод у доступі МСБ до фінансово-кредитних ресурсів. Потребує додаткового аналізу проблема низької довіри населення до фінансових установ та шляхи її подолання.

Також недостатньо вивченим залишається питання оптимізації державної політики та регуляторних умов для стимулювання фінансової інклюдії в Україні з урахуванням міжнародного досвіду та специфіки вітчизняної економіки.

Метою цієї статті є комплексне дослідження взаємозв'язку між рівнем фінансової інклюдії та соціальною стабільністю в Україні в умовах глобальних турбулентностей. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: провести ґрунтовний аналіз динаміки ключових індикаторів фінансової інклюдії в Україні за період 2014–2021 років, зокрема рівня доступності фінансових рахунків для населення; здійснити порівняльний аналіз показників фінансової інклюдії в Україні та економічно розвинених країнах, виявивши основні чинники, що стримують її розвиток в нашій державі; дослідити вплив фінансової інклюдії на подолання бідності та зменшення соціальної нерівності в Україні, особливо в кризових умовах; проаналізувати взаємозв'язок між фінансовою інклюдією та розвитком малого і середнього бізнесу в Україні, виявивши ключові перешкоди у доступі МСБ до фінансово-кредитних ресурсів; розробити рекомендації щодо вдосконалення державної політики у сфері стимулювання фінансової інклюдії в Україні, зокрема в аспектах підвищення фінансової грамотності населення та оптимізації регуляторних умов функціонування фінансового сектора; обґрунтувати стратегічні напрями розвитку фінансової інклюдії в Україні для забезпечення соціальної стабільності в умовах глобальних викликів.

Дослідження проводиться з використанням комплексу наукових методів, що забезпечують системний підхід до вивчення проблематики фінансової інклюдії та її впливу на соціальну стабільність в Україні.

Методика дослідження містить такі етапи: збір та систематизація емпіричних даних щодо показників фінансової інклюдії в Україні та інших країнах світу за період 2014–2021 років, використовуючи бази даних Світового банку та інших авторитетних джерел; статистичний аналіз зібраних даних, включаючи розрахунок динаміки змін ключових індикаторів фінансової інклюдії та їх співвідношення з показниками соціально-економічного розвитку; порівняльний аналіз ситуації в Україні та

економічно розвинених країнах з використанням методів бенчмаркінгу; факторний аналіз для виявлення ключових чинників, які впливають на рівень фінансової інклюдії в Україні. Комплексне застосування зазначених методів дозволить забезпечити всебічний аналіз проблематики та обґрунтованість отриманих результатів дослідження.

Фінансова інклюдія є одним з найважливіших чинників забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку будь-якої країни. Вона передбачає забезпечення загальнодоступності основних фінансових послуг (кредитування, заощадження, платежі, страхування тощо) для населення та суб'єктів економічної діяльності.

Доступ широких верств населення до якісних фінансових послуг сприяє зменшенню бідності та соціальної нерівності, стимулюванню економічної активності, створенню нових робочих місць, підвищенню добробуту громадян. Фінансова інклюдія є запорукою формування середнього класу як основи соціальної стабільності держави.

Україна перебуває в стані глибокої соціально-економічної кризи, яка посилюється глобальними турбулентностями останніх років. Повномасштабне вторгнення росії, пандемія COVID-19, світова рецесія, інфляція істотно дестабілізували ситуацію в нашій країні.

За таких умов подальший розвиток фінансової інклюдії в Україні набуває особливого значення для підвищення рівня життя населення, сприяння економічному зростанню та зміцнення соціальної стабільності.

На сьогодні Світовий Банк визначив ряд ключових індикаторів фінансової інклюдії, які систематично оцінюються. У період із 2011 по 2021 роки ці індикатори вимірювалися раз на три роки, але з 2022 року планувався перехід до щорічного моніторингу. Ці індикатори охоплюють різні аспекти фінансової участі населення (рис. 1).

Кожен з цих індикаторів має різні розрізи для аналізу, зокрема за такими параметрами, як стать (чоловіки / жінки), рівень освіти (з/без вищої освіти), статус зайнятості (працюючі / безробітні), рівень доходів (бідніші – 40 % / багатші – 60 %), вікові категорії (молодші – 15–24 роки / старші – 25+ років), міські / сільські мешканці. Це дозволяє отримати більш детальну картину фінансової інклюдії в різних соціальних групах і регіонах.

Фундаментальним показником розвитку рівня фінансової інклюдії є наявність фінансового рахунку, який відкриває можливості для користування всіма супутніми фінансовими послугами. Одним із супутніх факторів, що сприяє підвищенню рівня інклюдії, є доступ до Інтернету.

Ключові індикатори фінансової інклюзії
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Наявність фінансового рахунку. ▪ Звернення за позиками з різних джерел, включаючи термінові позики зі строком погашення від 7 до 30 днів. ▪ Можливість отримання кредитів, включаючи іпотечні. ▪ Наявність депозитів. ▪ Доступ до мережі Інтернет. ▪ Використання мобільних додатків або онлайн-платформ банків. ▪ Здійснення онлайн-платежів (покупки в магазинах, сплата комунальних послуг тощо). ▪ Опитування щодо фінансових питань, які найбільше турбують

Рис. 1. Ключові індикатори фінансової інклюзії

Джерело: створено авторами на основі [1–5].

Дослідимо динаміку доступності фінансових рахунків протягом 2014–2021 років (рис. 2).

Цей аналіз фінансової інклюзії в різних країнах протягом 2014–2021 років відображає динаміку зміни доступності фінансових рахунків, що є основним показником розвитку рівня фінансової інклюзії. Україна в цьому аналізі показала значне зростання доступності фінансових рахунків протягом цього періоду. На початку 2014 року більше половини населення України (52,71 %) мали фінансові рахунки, але до кінця 2021 року цей показник збільшився майже на 60 % і складав 83,56 %. Це вражаючий розвиток інклюзії, що свідчить про позитивну тенденцію у забезпеченні доступу до фінансових послуг для населення.

Найвищий рівень фінансової інклюзії традиційно є в економічно розвинутих країнах, таких як США та Японія. У 2014 році частка населення цих

країн з доступом до фінансових рахунків перевищила 90 %, а до 2021 року зросла ще більше – до майже 95 % у США та 98,5 % в Японії. Це пояснюється високим рівнем життя, сталою фінансовою системою та розповсюдженим використанням сучасних технологій у фінансовому секторі цих країн.

Водночас у країнах, що розвиваються, рівень фінансової інклюзії залишається нижчим. Так, у 2014 році в Молдові лише 17,76 % населення мали доступ до фінансових рахунків. Проте до 2021 року цей показник зріс понад удвічі – до 64,25 %. Така позитивна динаміка пояснюється активізацією реформування фінансового сектора Молдови, спрощенням доступу до фінансових послуг, розвитком сучасних технологій.

Лідером з пострадянських країн зі стабільно високим рівнем розвитку фінансової інклюзії протягом усього періоду відбору даних, від 2014 року

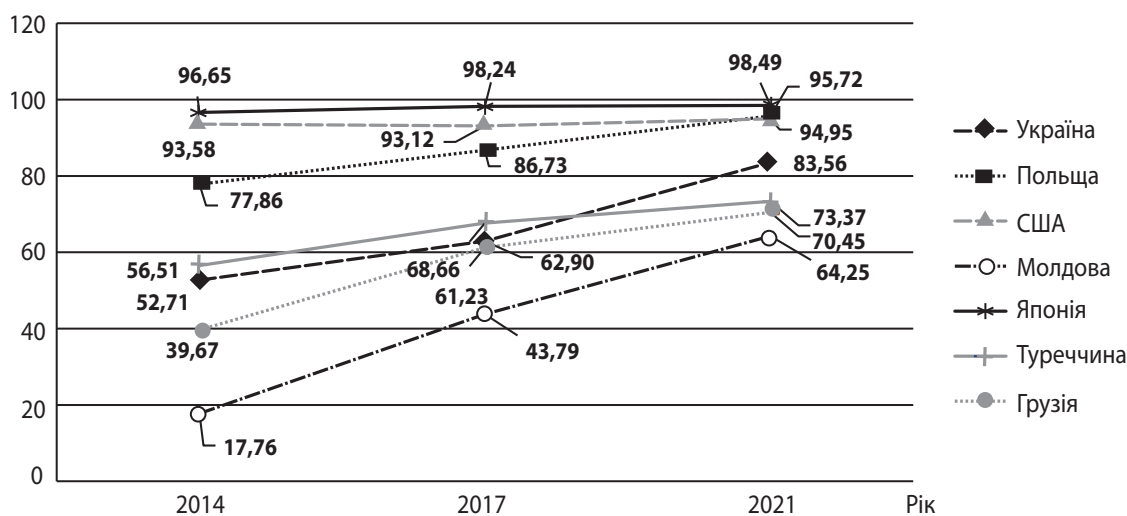

Рис. 2. Динаміка доступності фінансових рахунків протягом 2014–2021 рр.

Джерело: створено авторами на основі [5].

до 2021 року, є Польща з показником понад 95 % у 2021 році. Це зумовлено успішною інтеграцією в європейський економічний простір та модернізацією фінансової системи.

У Туреччині рівень фінансової інклюзії у 2014 році склав 56,5 %, а до 2021 року зріс до 73,37 %. Це призвело до помірних темпів зростання доступності фінансових послуг для населення. Причинами є поступовий розвиток банківської системи Туреччини, поширення сучасних технологій, зокрема інтернет-банкінгу та мобільних платежів. Проте разом з іншими країнами рівень інклюзії в Туреччині залишається не надто високим. Це пов'язано з відносно нижчим рівнем доходів населення, недостатнім розвитком інфраструктури у сільській місцевості.

У Грузії спостерігалася найвища динаміка зростання фінансової інклюзії – з 39,67 % у 2014 році до 70,47 % у 2021 році. Це стало можливим завдяки масштабним реформам фінансового сектора Грузії, спрощенню регуляторних процедур, стимулюванню конкуренції між фінансовими установами для залучення нових клієнтів. Також суттєву роль зіграло активне впровадження сучасних технологій для надання фінансових послуг онлайн та через мобільні пристрої.

Польща, Україна та Молдова відзначаються значним підвищенням показників фінансової інклюзії після 2017 року. Цей позитивний тренд пов'язаний, перш за все, з впливом пандемії COVID-19, яка призвела до масової цифровізації фінансових послуг. В Україні цей потенціал для зростання все ще є значним. Він може бути реалізований шляхом підвищення довіри населення до банківської системи. Наразі це одна з головних причин низьких показників фінансової інклюзії в Україні [6].

Також, порівняно із економічно-розвиненими країнами, невисока фінансова інклюзія в Україні зумовлена такими чинниками:

- ✦ недовіра населення до фінансових установ (банків, страхових компаній тощо) через їх недосконале регулювання;
- ✦ низький рівень фінансової обізнаності громадян, відсутність культури користування фінансовими послугами;
- ✦ відсутність доступу до більшості фінансових послуг у віддалених сільських регіонах;
- ✦ висока вартість фінансових послуг для більшості населення;
- ✦ збереження традиційних форм заощаджень (вдома готівкою) через відсутність довіри до фінансових установ.

Така ситуація гальмує розвиток економіки та суспільства в Україні, оскільки населення позбав-

лене можливостей, які надає доступ до якісних фінансових послуг.

Глобальна рецесія, пандемія COVID-19 та війна з росією спричинили значне погіршення економічної ситуації та рівня життя в Україні. За таких умов особливого значення набуває завдання збільшення фінансової інклюзії задля зміцнення соціально-економічної стійкості населення. Розширення можливостей доступу до фінансових послуг є важливим інструментом скорочення бідності та нерівності. Адже це надає людям додаткові можливості для підвищення свого добробуту за рахунок започаткування підприємницької діяльності, здобуття освіти, інвестування коштів, захисту від ризиків тощо.

Згідно з останніми дослідженнями, фінансова інклюзія може зменшити крайню бідність та підвищити соціальну стабільність. Використання фінансових послуг може зменшити бідність, стимулюючи доходи бідних або досягаючи економії коштів чи підвищення ефективності, що дозволяє бідним збільшити витрати їхніх домогосподарств. Цифровізація фінансових послуг також можуть зменшити бідність, дозволяючи за рахунок надання можливості домогосподарствам більше заощаджувати та контролювати свої витрати [7].

Найбільший вплив спостерігається при залученні до фінансової системи найбідніших верств населення, які раніше були повністю виключені з неї. Надання їм доступу до мікrokредитів, заощаджень, страхових і платіжних послуг істотно розширює їх економічні можливості.

Наприклад, у Бангладеші програми мікrokредитування виявилися ефективним інструментом для зменшення рівня бідності та безробіття серед сільського населення та підвищення соціальної стабільності. Дослідження показують, що мікrokредити допомогли знизити рівень бідності в сільських районах Бангладеш на 10 % [8]. Це означає, що завдяки програмам мікrokредитування близько 2,5 мільйонів бангладеських громадян вийшли з рядів бідних.

Однак існують деякі дискусії та контрверсії щодо ефективності цих програм. Деякі критики стверджують, що мікrokредити не призводять до збільшення доходів, а навпаки, можуть занести боржників у пастку боргу. Також існує думка, що програми мікrokредитування не завжди сприяють економічному зростанню та підвищенню соціального статусу учасників [9].

Отже, цілеспрямована політика держави щодо розширення фінансової інклюзії має стати дієвим засобом подолання бідності та зменшення надмірного майнового розшарування в суспільстві.

Це також сприятиме побудові середнього класу як основи соціальної стабільності.

Розвиток малого і середнього бізнесу (МСБ) є запорукою економічного й соціального зростання будь-якої країни та підвищення добробуту її громадян. Однією з ключових перешкод для розвитку МСБ в Україні є обмежений доступ до фінансових ресурсів.

У результаті проведеного дослідження [10] стало очевидним, що існує низький рівень взаємодії між підприємствами, органами влади та громадськими структурами. Загальний відсоток бізнесу, який не співпрацює з органами влади та громадами, складає 80,1 %, тоді як 96,1 % МСБ не мають або не є обізнаними з програмами, спрямованими на підтримку бізнесу.

На підставі думок власників і керівників підприємств [10] можна визначити основні перешкоди, які зменшують фінансову інклюзію загалом та ускладнюють розвиток бізнесу зокрема:

1. Недостатня кількість платоспроможних клієнтів на внутрішньому ринку. 62 % бізнесу обрали цей фактор, який є однією із головних перешкод у розвитку МСБ.
2. Непередбачуваність подальшого розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку. Цей показник обрали 48 % МСБ. Ця нестабільність може ускладнювати стратегічне планування та прийняття рішень у бізнесі, зменшувати рівень фінансової інклюзії та збільшувати рівень бідності та безробіття.
3. Проблема забезпечення достатніми фінансовими ресурсами для подальшого розвитку бізнесу. Показник незначних обсягів капіталу обрало 43 % респонденти.
4. Непередбачувані дії держави, що можуть негативно вплинути на стан бізнесу. Цей чинник, що породжує невизначеність і збільшує ризики для підприємницької діяльності, обрали 29 % МСБ.
5. Недоступність кредитних коштів, у тому числі програми 5-7-9, кредити під 0 % та ін., зазначають 28 % респондентів.
6. Зруйнованість ланцюгів постачання (26 %) та неефективність, тривалість і високі витрати логістики (23 %) також вказують на проблеми, пов'язані з оптимізацією та забезпеченням надійного постачання та розподілу продукції.

Дослідження також виявило обмежену участь представників малих і середніх підприємств у використанні державних і міжнародних програм під

час кризових ситуацій. Згідно з результатами опитування, проведеного Європейською Бізнес Асоціацією серед представників МСБ в рамках проекту Unlimit Ukraine, 72 % опитаних підприємців не користувалися жодною з наявних програм підтримки бізнесу. Лише 15 % від цієї групи скористалися можливістю сплати єдиного 2 % податку, 6 % використали інші податкові пільги, а 2 % отримали компенсацію за працевлаштування ВПО [11].

Зазначені вище цифри свідчать про неефективне використання наявних інструментів і програм підтримки, що може негативно позначитися на стабільності та розвитку малих та середніх підприємств в умовах глобальних турбулентностей і, як наслідок, це призведе до зменшення добробуту населення.

Також вкрай важливими для МСБ є доступ до сучасних платіжних і розрахункових систем, можливості заощадження та інвестування коштів, страхування підприємницьких ризиків тощо.

Розвиток фінансової інклюзії стимулюватиме створення нових та зростання існуючих МСБ в Україні, а отже, створення нових робочих місць, сплату податків і загальне економічне зростання. Це також сприятиме розвитку конкуренції та підприємницької ініціативи.

Однією з ключових перешкод на шляху розвитку фінансової інклюзії в Україні є низький рівень обізнаності громадян у сфері фінансових послуг. Переважна більшість населення України не розуміє принципів роботи банківської системи, можливостей інвестування чи страхування та інших фінансових послуг. Тому дуже важливою є цілеспрямована робота держави, фінансового сектора та громадських організацій щодо поширення фінансової грамотності серед населення. Основними напрямками такої роботи мають стати:

- ✦ впровадження базових основ фінансової грамотності до шкільних програм;
- ✦ проведення на постійній основі інформаційних кампаній, тренінгів, вебінарів, безкоштовних консультацій з питань особистих фінансів, банківських та інвестиційних послуг;
- ✦ створення державного інтернет-порталу фінансової просвіти громадян;
- ✦ запровадження соціальної реклами у ЗМІ щодо можливостей та переваг користування фінансовими послугами;
- ✦ стимулювання банків і небанківських фінансових установ до проведення інформаційно-просвітницьких заходів для клієнтів;

- ✦ поширення друкованих інформаційних матеріалів (брошур, буклетів тощо) серед населення щодо фінансових послуг.

Підвищення рівня обізнаності громадян у фінансовій сфері сприятиме розширенню їх доступу до відповідних послуг, а також зменшенню фінансових і соціальних ризиків.

Також ключову роль у стимулюванні розвитку фінансової інклюзії відіграє регуляторне середовище, сформоване державними органами. НБУ та інші регулятори мають здійснити низку заходів для усунення перешкод і створення сприятливих умов доступу населення до фінансових послуг.

Основні напрями удосконалення регуляторного середовища:

- ✦ лібералізація процедур відкриття банківських рахунків та отримання кредитів для фізичних осіб;
- ✦ спрощення процедур ідентифікації клієнтів з використанням цифрових технологій;
- ✦ впровадження пропорційного регулювання діяльності небанківських фінансових установ;
- ✦ стимулювання банків до розширення мережі віддалених відділень та представництв у сільській місцевості;
- ✦ сприяння розвитку кредитних спілок як джерела доступних фінансових послуг у малих населених пунктах;
- ✦ створення сприятливих умов для розвитку фінтех-компаній у сфері цифрових фінансових послуг;
- ✦ зниження резервних вимог для банків при кредитуванні пріоритетних сегментів економіки та населення;
- ✦ спрощення доступу суб'єктів МСБ до банківських кредитних ресурсів;
- ✦ надання цільових кредитів фермерам та сільгоспвиробникам для розширення виробництва продуктів харчування;
- ✦ посилення захисту прав споживачів фінансових послуг.

Зазначені заходи сприятимуть формуванню регуляторного середовища, що стимулюватиме банки та небанківські установи до активнішої діяльності у сфері фінансової інклюзії.

ВИСНОВКИ

Подальший розвиток фінансової інклюзії та соціальної стабільності в Україні в умовах глобальних турбулентностей має стати одним із пріоритетів державної політики. Розширення доступу

населення та бізнесу до фінансових послуг є ключовим чинником у боротьбі з бідністю, скороченні рівнів соціально-економічних нерівностей розвитку МСБ, підвищенні добробуту населення та модернізації економіки України загалом.

Незважаючи на певні позитивні тенденції останніх років, Україна значно поступається за рівнем фінансової інклюзії порівняно з економічно розвинутими країнами. Основними перешкодами до широкого впровадження фінансової інклюзії є недовіра до фінансових установ, недостатній рівень фінансової грамотності та обмежена територіальна доступність фінансових послуг.

Стратегія державної політики має бути націленою на підвищення довіри до фінансового сектора, розширення обізнаності громадян у фінансових питаннях та розвиток фінансових інклюзивних послуг установ у всіх регіонах, зокрема у сільських місцевостях. Також необхідно оптимізувати державне регулювання для стимулювання учасників фінансового сектора до активізації роботи у сфері фінансової інклюзії.

Ключовими напрямами розвитку фінансової інклюзії є: підвищення фінансової грамотності населення, цифровізація фінансових послуг, удосконалення регуляторного середовища, залучення допомоги міжнародних партнерів.

Особливе значення ці заходи набувають в умовах фінансової та економічної кризи, оскільки сприяють посиленню соціальної стійкості та адаптивності населення. Подальший розвиток фінансової інклюзії має стати невід'ємною складовою антикризової політики уряду України. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Пахненко О. М. Аналіз підходів до оцінювання рівня фінансової інклюзивності // Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Суми, 23 листоп. 2017 р.). Суми, 2017. С. 170–174.
2. Дудинець Л. А., Верней О. Є. Фінансова інклюзивність та її детермінанти. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 2. С. 8–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/serpsru_2018_2_4
3. Гладких Д. М. Напрями забезпечення фінансової інклюзії в Україні. Аналітична записка. Серія «Економіка» / Національний інститут стратегічних досліджень. 2019. No. 8. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/analit-hladkyh-economy-8-2019-1.pdf>
4. Захарченко Н. В. Фінансова інклюзія для підвищення добробуту населення та економічного зростання держави. *Фінанси України*. 2020. № 6. С. 105–116.

5. Global Financial Inclusion | DataBank. DataBank // The World Bank. URL: <https://databank.worldbank.org/source/global-financial-inclusion#>
6. Кривич Я. М., Мартянова Ю. А. Криза довіри до банків: зміст, форми прояву та наслідки. *Ефективна економіка*. 2019. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7388>
7. Saha S. K., Qin J. Financial inclusion and poverty alleviation: an empirical examination. *Econ Change Restruct*. 2023. No. 56. P. 409–440. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10644-022-09428-x>
8. Khalily M. A. Baqui, Khandker Shahidur R., Samad Hussain A. Beyond Ending Poverty: The Dynamics of Microfinance in Bangladesh. *Directions in Development Poverty*. 16. URL: <http://hdl.handle.net/10986/24669>
9. Ferdous A., Begum S., Akter J. Microcredit in Bangladesh: Impact on Borrowers' Social Mobility Revisited. *Open Journal of Social Sciences*. 2020. Vol. 8. No. 7. DOI: <https://doi.org/10.4236/jss.2020.87014>
10. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування. URL: <https://business.dii.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna>
11. Все більше МСБ повертається до роботи на тлі скорочення фінансових резервів. URL: <https://eba.com.ua/vse-bilshe-msb-povertayetsya-do-roboty-na-tli-skorochennya-finansovyh-rezerviv/>

REFERENCES

- Dudynets, L. A., and Vernej, O. Ye. "Finansova inkluzivnist ta yii determinanty" [Financial Inclusion and Its Determinants]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*. 2018. http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2018_2_4
- Ferdous, A., Begum, S., and Akter, J. "Microcredit in Bangladesh: Impact on Borrowers' Social Mobility Revisited". *Open Journal of Social Sciences*, vol. 8, no. 7 (2020). DOI: <https://doi.org/10.4236/jss.2020.87014>
- "Global Financial Inclusion | DataBank. DataBank". The World Bank. <https://databank.worldbank.org/source/global-financial-inclusion#>

- Hladkykh, D. M. "Napriamy zabezpechennia finansovoi inkluzii v Ukraini. Analytychna zapyska. Seriya «Ekonomika»" [Directions for Ensuring Financial Inclusion in Ukraine. Analytical Note. "Economy" Series]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. 2019. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/analit-hladkyh-economy-8-2019-1.pdf>
- Khalily, M. A. Baqui, Khandker Shahidur, R., and Samad Hussain, A. "Beyond Ending Poverty: The Dynamics of Microfinance in Bangladesh". *Directions in Development Poverty*. 16. <http://hdl.handle.net/10986/24669>
- Kryvykh, Ya. M., and Martianova, Yu. A. "Kryza doviry do bankiv: zmist, formy proiavu ta naslidky" [Crisis of Confidence in Banks: Content, Forms of Manifestation and Consequences]. *Efektivna ekonomika*. 2019. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7388>
- Pakhnenko, O. M. "Analiz pidkhodiv do otsiniuvannia rivnia finansovoi inkluzivnosti" [Analysis of Approaches to Assessing the Level of Financial Inclusion]. *Problemy i perspektyvy rozvytku finansovo-kredytnoi systemy Ukrainy*. Sumy, 2017. 170-174.
- "Stan ta potreby biznesu v umovakh viiny: rezultaty opytuvannia" [State and Needs of Business in Wartime: Survey Results]. <https://business.dii.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna>
- Saha, S. K., and Qin, J. "Financial inclusion and poverty alleviation: an empirical examination". *Econ Change Restruct*, no. 56 (2023): 409-440. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10644-022-09428-x>
- "Vse bilshe MSB povertaietsia do roboty na tli skorochennia finansovykh rezerviv" [More and More SMEs Are Returning to Work Amid Shrinking Financial Reserves]. <https://eba.com.ua/vse-bilshe-msb-povertayetsya-do-roboty-na-tli-skorochennya-finansovyh-rezerviv/>
- Zakharchenko, N. V. "Finansova inkluziia dlia pidvyshchennia dobrobutu naseleння ta ekonomichnoho zrostantia derzhavy" [Financial Inclusion to Increase the Welfare of the Population and the Economic Growth of the State]. *Finansy Ukrainy*, no. 6 (2020): 105-116.